

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ

В статті аналізуються методологічні проблеми, які характерні для більшості порівняльно-педагогічних досліджень вітчизняних туризмологів, присвячених питанням функціонування зарубіжних систем професійної туристської освіти. Автор аналізує основні причини виникнення цих проблем та розглядає шляхи їх вирішення, використовуючи ідеї педагогів-компаративістів та методологічні аспекти наявних компаративістських досліджень.

Ключові слова: порівняльна педагогіка, педагогічна компаративістика, система професійної туристської освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальність представлено дослідження викликана необхідністю вирішення проблеми якісного кадрового забезпечення вітчизняної туристської індустрії. В Законі України «Про туризм» та інших урядових постановах з питань розвитку туризму підкреслюється, що подальший його розвиток гальмується недостатньою забезпеченістю туристської галузі висококваліфікованими кадрами, і серед першочергових практичних кроків називається підготовка таких кадрів.

В Україні з кінця 90-х років ХХ ст. було зроблено ряд кроків по вирішенню цієї проблеми: відкрито спеціалізовані навчальні заклади, які розпочали підготовку фахівців для сфери туризму; введено напрям підготовки «Туризм»; розроблено галузеві стандарти підготовки; організовано підготовку за цим напрямом у більше, ніж ста ВНЗ країни, внесено зміни до Класифікатора професій тощо.

Проте ситуація, яка склалася на даний момент в системі професійної туристської освіти, характеризується рядом факторів, які обмежують реальні можливості її розвитку та знижують ефективність функціонування: відсутність освітньо-кваліфікаційних характеристик; формування освітньо-професійних програм на знаньєвій, а не компетентнісній основі; концентрація основних зусиль апарату управління на вирішенні поточних завдань, що уповільнює переорієнтацію процесу підготовки на пріоритети перспективного розвитку та ін. Указані проблеми потребують глибокого аналізу, в зв'язку з чим надзвичайну актуальність набуває цілеспрямоване вивчення зарубіжного досвіду організації процесу підготовки фахівців сфери туризму.

Аналіз останніх досліджень. До питання організації системи професійної освіти в туризмі за кордоном в більшій чи меншій мірі зверталися практично всі туризмологи, задіяні в навчально-виховному процесі. Відсутність власного досвіду спонукала науковців шукати відповіді на свої питання в системах професійної туристської освіти інших країн. Найбільш ґрунтовні дослідження цієї тематики належать Л. Кнодель («Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації»), «Система підготовки кадрів сфери туризму у Німеччині»), Л. Чорній («Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в університетах США»), В. Федорченку (параграфи дисертації «Підготовка фахівців для туристської галузі в західноєвропейських країнах», «Англійська школа туризму і менеджменту», «Швейцарська освіта у системі менеджменту, гостинності і туризму», «Французька методика підготовки фахівців туризму і гостинності»), Т. Сокол (параграф дисертації «Підготовка фахівців для сфери туризму у ВНЗ Польщі та Болгарії») та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цілком очевидно, що досвід підготовки фахівців сфери туризму за кордоном представляє для вітчизняних туризмологів значний інтерес. Проте, до цього часу відбувається лише ознайомлення з ним, натомість соціальна значимість порівняльно-педагогічних досліджень, на нашу думку, полягає в цілеспрямованому аналізі, який дозволить визначити можливість та умови впровадження цього

досвіду в систему професійної туристської освіти України. А це, в свою чергу, вимагає застосування під час дослідження відповідної методології.

В зв'язку з тим, що в порівняльно-педагогічних дослідженнях з проблем підготовки фахівців сфери туризму не описується методологія їх проведення, **метою** цієї статті є охарактеризувати основні методологічні аспекти проведення порівняльно-педагогічних досліджень у туризмі.

Виклад основного матеріалу. Науковець, обравши об'єктом свого дослідження систему освіти, в даному випадку, професійної туристської освіти, іншої країни, повинен насамперед орієнтуватися на методологію порівняльної педагогіки. Проте, проведений нами аналіз [13], свідчить, що сучасна порівняльна педагогіка відрізняється повною методологічною невизначеністю.

Склалася парадоксальна ситуація: відбувається оформлення таких галузей гуманітарного знання як порівняльне правознавство, порівняльне літературознавство, порівняльне мовознавство та ін., і, з одного боку, відбувається поступова відмова від методологічного пошуку в рамках цих конкретних наук, так як пошук методологічного обґрунтування компаративістських досліджень та аналіз порівняння стає пріоритетом філософії, з іншого, філософська компаративістика так і не отримала концептуального узагальнення. При цьому ані порівняльна педагогіка, ані педагогічна компаративістика не згадуються в переліку визнаних областей порівняльних досліджень, як, наприклад, історія, релігія, література тощо.

Таким чином, при проведенні порівняльно-педагогічного дослідження основними орієнтирами виступають: концепції провідного радянського та російського педагога-компаративіста Б. Вульфсона, ідеї російських та вітчизняних науковців Є. Бражник, А. Василюк, Г. Єгорова, Є. Заір-Бек, Н. Лавриченко, О. Локшиної, А. Сбруєвої, І. Тагунової, методологічні аспекти компаративістських досліджень В. Андрєєва, М. Ваховського, Е. Ісмаїлова, Л. Орлової, Л. Рябова та ін. Ознайомлення з ними дає можливість створити методологічний проект порівняльно-педагогічного дослідження систем професійної туристської освіти.

Не розглядаючи процес проектування досліджень цієї тематики детально, ми зупинимося на тих методологічних аспектах, які вважаємо ключовими.

Насамперед, це визначення країни, система професійної туристської освіти якої заслуговує на увагу, та можливості й доцільності проведення порівняльного аналізу. З точки зору провідного педагога-компаративіста Б. Вульфсона співставними є системи освіти тих країн, які при всіх своїх особливостях мають відносно загальні історико-культурні традиції, певний рівень соціально-економічного розвитку [6, с. 73]. Проте, на думку відомого туризмолога В. Федорченка, запровадження досвіду провідних туристських країн є малопродуктивним, оскільки зарубіжний досвід підготовки фахівців для сфери туризму завжди був пов'язаний із завданнями розвитку всесвітнього туристського ринку, на якому Україна виконує роль донора [12, с. 47].

Отже, на наш погляд, при визначенні країни, яка буде вивчатися, варто керуватися, по-перше, метою дослідження: якщо головне завдання полягає в пошуках шляхів удосконалення вітчизняної системи професійної освіти в туризмі, необхідно звертатися до досвіду країн, які мають досвід вирішення подібних проблем; якщо головне завдання – вивчення до цього часу маловідомої, з точки зору підготовки фахівців сфери туризму, країни та поповнення банку даних вітчизняної туризмології, варто обирати країну, яка ще не вивчалася науковцями. Другим фактором, як ми вважаємо, повинні виступати об'єктивні потреби освіти. Нажаль, теми порівняльно-педагогічних досліджень у туризмі здебільшого залежать від індивідуальних ініціатив, побажань та контактів окремих наукових співробітників. У результаті, при незначній кількості досліджень з теорії та практики професійної освіти в туризмі (на к. 2011 р. було захищено лише 17 робіт) в колі наукових інтересів перебувають одні й ті ж країни.

Нам дуже імponує позиція Х. Ноа, який пропонує відмовлятися від країнознавчого підходу, від аналізу та характеристики одиничного, а дані збирати на узагальненому рівні [10, с. 140], проте на даному рівні розвитку вітчизняної туризмології це практично неможливо.

Наступним аспектом, на якому ми вважаємо за доцільне зупинитися, є систематизація та адаптація ключових понять дослідження. Важливо компаративістське дослідження починати зі складання тезауруса понять і визначень, що обумовлюється багатозначністю та неадекватністю дефініцій, котрі використовуються при вивченні зарубіжних систем освіти та в сфері туризму.

Посилаючись на відсутність єдиного підходу до визначення основних понять у туризмі, науковці, не вдаючись до глибокого аналізу існуючих, щоразу вводять свої визначення. В результаті такого «збагачення» потерпає не тільки термінологічний апарат туризмології, але й зменшується наукова значимість досліджень. В порівняльно-педагогічних дослідженнях, на нашу думку, варто орієнтуватися на визначення, які прийняті міжнародними організаціями з туризму та подані в нормативно-правових актах досліджуваних держав.

В більшості випадків методологічний апарат порівняльно-педагогічного дослідження туризмологами формується стихійно, в той час як вибрані методологічні підходи, принципи та методи дослідження повинні в повній мірі відповідати меті та завданням роботи. Порівняння систем професійної туристської освіти передбачає використання кількох методологічних підходів, один з яких, на нашу думку, системний, оскільки відповідно до теорії систем А. Уємова, несистемне дослідження системи, в даному випадку системи професійної туристської освіти, значно зменшує теоретичну та практичну значимість дослідження [11, с. 20]. При цьому варто дотримуватися простого правила: не вводити взаємовиключні підходи.

Наукову обґрунтованість порівняльно-педагогічному дослідженню на думку Б. Вульфсона, З. Мальцевої, К. Бражник забезпечують наступні методологічні принципи: принцип діалектичного підходу до розгляду різноманітного досвіду зарубіжних країн; принцип конструювання інтегрованого знання з актуальних проблем сучасної дидактики на основі концепції цілісного освітнього процесу; принцип відповідності відбору методів і технологій освіти об'єктивній логіці розвитку дидактики та її науковим методам пізнання; принцип відповідності практичної реалізації узагальнених знань, отриманих порівняльною педагогікою, цілям національної школи та умовам її розвитку; принцип об'єктивності [3; 7]. Ми б до цього переліку додали ще принципи детермінізму, відповідності, всебічності, історико-часової корекції, науково-дослідницької ексклюзивності та ретроспективно-прогностичної спрямованості.

Одним зі складних питань при проведенні порівняльно-педагогічних досліджень є визначення ознак порівнюваних явищ, або, як їх ще називають одиниць чи підстав (властивість, за якою порівнюють об'єкти) порівняння. Система професійної туристської освіти належить до складних «рукотворних» систем, має значну кількість елементів та складну структуру; більшість процесів, які в ній відбуваються, обумовлені іншими системами та суспільством у цілому як безпосередньо, так і на рівні відповідних правил та приписів. Тому, при загальній характеристиці системи ми вважаємо за необхідне зупинитися на таких її елементах, як організаційний, змістовий та управлінський, визначивши для кожного з них придатні для порівняння підстави (галузеві стандарти, навчальні плани, робочі програми і т.д.).

Наступний етап, на якому варто зупинитися, – виявлення подібності та різниці в досліджуваних об'єктах, тобто, проведення порівняльного аналізу. В науці виділяється порівняння повне і неповне. При повному порівнянні здійснюються обидві операції (ототожнення і розрізнення). При неповному – тільки операція ототожнення.

Центральною теоретико-методологічною проблемою порівняльно-педагогічних досліджень, на думку Б. Вульфсона, повинно виступати співвідношення загального, особливого та одиничного [6, с. 62]. Компаративістика намагається насамперед виявити загальне, оскільки сучасне життя висуває відомий комплекс подібних вимог до системи освіти різних країн; певна подібність виявляється і в пошуках вирішення ряду загальних проблем. Але при цьому науковець підкреслює, що концентрація уваги на загальному не знімає задачу досконалого вивчення особливого [8, с. 121-122].

На даному етапі логічно керуватися філософською ідеєю єдності загального, особливого та одиничного: загальне втілює в собі багатство особливого та одиничного, загальне та особливе не існують один без одного, а одиничне не тільки пов'язане з ними, але при певних умовах може переходити в першу чи в другу категорію.

Загальне в системах професійної туристської освіти обумовлене світовими та європейськими тенденціями розвитку професійної освіти в туризмі. За допомогою категорії «особливе» розкриваються своєрідність та специфічність у загальних признаках систем професійної туристської освіти досліджуваних країн.

Одиничне пояснюється інноваційними процесами, які відбуваються в сучасних системах професійної туристської освіти, та характеризують їх з точки зору неповторності, унікальності

позитивного досвіду підготовки фахівців сфери туризму. Категорія «одиничне» знаходить вираження в оригінальних концепціях, змісті підготовки та ін. Стаючи об'єктом дослідження та узагальнення, накопичений досвід може бути використаний нашою країною, і тоді категорія «одиничне» перейде або в категорію «загальне», або в категорію «особливе».

Проте, аналіз порівняльно-педагогічних досліджень показав, що, визначивши загальне, окремі науковці намагаються трактувати його як тенденції розвитку професійної туристської освіти в світі, натомість, ми вважаємо, що мова може йти лише про подібні явища та процеси, які відбуваються в досліджуваних країнах, а для виділення тенденцій необхідні більш масштабні дослідження. Що стосується одиничного та особливого, то більшістю дослідників вони об'єднуються у категорію «відмінне» і на цьому процес порівняння завершується.

Натомість, В. Андреев доводить, що на цьому етапі порівняльно-педагогічне дослідження лише починається [1, с. 32]. Після виділення загального та особливого, необхідно дослідити одиничне, яке науковець називає «третє в порівнянні». Одиничне – це певні властивості досліджуваної системи, які детерміновані економічними, політичними, соціокультурними факторами чи подіями в державі. Порівняння особливого дасть можливість визначити детермінанти його існування в конкретно-історичних умовах і встановити доцільність його переносу в національну систему освіти.

Також досліднику необхідно реалізувати й інші функції порівняння, які виділяються науковцями: евристичну, описову, аналітичну, парадигмальну [9, с. 254]. Евристична функція порівняння полягає в тому, що воно дозволяє виявити ті проблеми та питання, які неможливо було виявити без компаративного аналізу; описова – дозволяє виявити специфіку окремих явищ; аналітична – пояснити певні ситуації; парадигмальна – реконструювати типологію розвитку суспільства.

Крім того, ми солідарні з позицією М. Ваховського, який вважає, що процес порівняння повинен включати також пояснення та інтерпретацію [5, с. 25], оскільки вони забезпечують розуміння досліджуваних явищ та процесів.

В процесі дослідження ми маємо справу зі змінними системами. Провідною формою змін у системах професійної туристської освіти виступають реформи. Нажаль, як підкреслюють А. Белкін та Є. Ткаченко, реформування в області освіти нерідко містять серйозний набір помилок, непорозумінь, які не лише сприяють прогресу, але можуть мати й негативні наслідки [2, с. 23]. Порівняльно-педагогічні дослідження допомагають у певній мірі не наступати на реформаційні «граблі», тому процес підготовки фахівців сфери туризму важливо вивчати в контексті реформування, отже, окремо варто зупинитися на освітніх реформах досліджуваних держав.

За основу можна взяти концепцію А. Василюк, відповідно до якої при вивченні освітніх реформ доцільно застосовувати системно-інтерпретаційний підхід (аналіз результативного та процесуального аспектів реформування освіти); системно-оцінювальний підхід до результативного аспекту освітніх реформ (оцінювання на основі певних критеріїв, наприклад, легітимність реформи, цілі і стратегії їх реалізації, фінансове і кадрове забезпечення, стабільність у запровадженні освітніх змін та їх відповідність проекту реформи, відповідальність за результати освітніх змін); структурний підхід до процесуального аспекту реформ освіти, окреслення істотних їх компонентів (парадигмального, концептуального, змістовного, процесуального і результативного) [4, с. 79]. Щоб точніше з'ясувати та описати властивості та механізми, характерні для конкретної реформи, А. Василюк рекомендує визначити її тип, рівень, на якому відбувається реформування, стратегію її запровадження та часову структуру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що за невизначеності методології порівняльної педагогіки, як галузі педагогічної науки, та методології компаративістики, як окремої галузі гуманітарного знання, при проведенні порівняльно-педагогічного дослідження основними орієнтирами виступають ідеї педагогів-компаративістів та методологічні аспекти компаративістських досліджень.

Ознайомлення з ними дало нам можливість визначити основні методологічні проблеми проектування порівняльно-педагогічних досліджень систем професійної туристської освіти: визначення можливості й доцільності проведення порівняння; систематизація та адаптація ключових понять дослідження; визначення методологічного підходу (методологеми)

дослідження; дослідження процесу підготовки фахівців сфери туризму як системи; виявлення подібності та різниці в досліджуваних об'єктах; характеристика «третього в порівнянні». Перспектива подальших досліджень полягає в апробації результатів цього дослідження.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Развитие систем образования в ФРГ и Республике Беларусь : сравнительно-педагогический анализ (1945-1995 гг.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Андреев Владимир Иванович. – Мн., 1998. – 304 с.
2. Белкин А.С. Идеология, методология, научный аппарат историко-педагогического исследования / А.С. Белкин, Е.В. Ткаченко // Образование и наука. – 2006. – №1 (37). – С. 21-29.
3. Бражник Е.И. Особенности методологии сравнительных педагогических исследований [Электронный ресурс] / Евгения Ивановна Бражник // Письма в Emissia.offline: Эл. науч.-пед. журнал. – 2005. – январь-июнь. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2005/975.htm>
4. Василюк А. Проблемы анализа освітніх реформ / Алла Василюк // Вища школа. – 2009. - №9. – С.76-82
5. Ваховський М.Л. Педагогічні ідеї Г. Манна та К. Ушинського : порівняльний аналіз: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ваховський Максим Леонідович. – Луганськ, 2009. – 212 с.
6. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика : история и современные проблемы / Б.Л. Вульфсон. – М. : Изд-во УРАО, 2003. – 232 с
7. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика : учебное пособие / Б.Л. Вульфсон, З.А. Малькова. – М. : Издательство "Институт практической психологии" - Воронеж : НПО"МОДЭК", 1996. – 256 с
8. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика: актуальные вопросы теории и методологии / Б.Л. Вульфсон // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2011. – №1. – С. 117-131.
9. Каганов Ю.О. Исторична компаративістика крізь призму філософсько-методологічного погляду / Ю.О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – Вип. XXIX. – С. 250-258.
10. Тагунова И.А. Педагогическая компаративистика: вчера, сегодня, завтра / И.А. Тагунова // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2011. – №1. – С. 132-146.
11. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М. : «Мысль», 1978. – 272 с.
12. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Володимир Кирилович Федорченко; Ін-т пед-ки та псих-ї проф. освіти. – К., 2005. – 872 с.
13. Щука Г.П. Методологічні основи порівняльно-педагогічних досліджень / Г.П. Щука // Науковий вісник Донбасу [Електронне видання]. – 2012. – №2. – Режим доступу: <http://almamater.lnpu.edu.ua/>

Стаття надійшла до редакції 01.10.2012.

Г. П. Щука. Сравнительно-педагогический анализ систем профессионального туристского образования: проблемы методологии.

В статье анализируются методологические проблемы, которые характерны для большинства сравнительно-педагогических исследований отечественных туристологов, посвященных вопросам функционирования зарубежных систем профессионального туристского образования. Автор анализирует основные причины возникновения этих проблем и рассматривает пути их решения, используя идеи педагогов-компаративистов и методологические аспекты имеющихся компаративистских исследований.

Ключевые слова: *сравнительная педагогика, педагогическая компаративистика, система профессионального туристского образования.*

G. Shchuka. Comparative Analysis of Educational Systems of Tourist Education: Problems of Methodology.

The national system of education in tourism is experiencing a difficult phase of its development, specialists with higher tourist education lack practical experience in the field of tourism. So the experience of organizing tourist training abroad is of great importance. However, most of the results of

comparative educational research are far from practical implementation.

Key words: *comparative pedagogics, pedagogical comparativistics, system of professional tourist education.*